

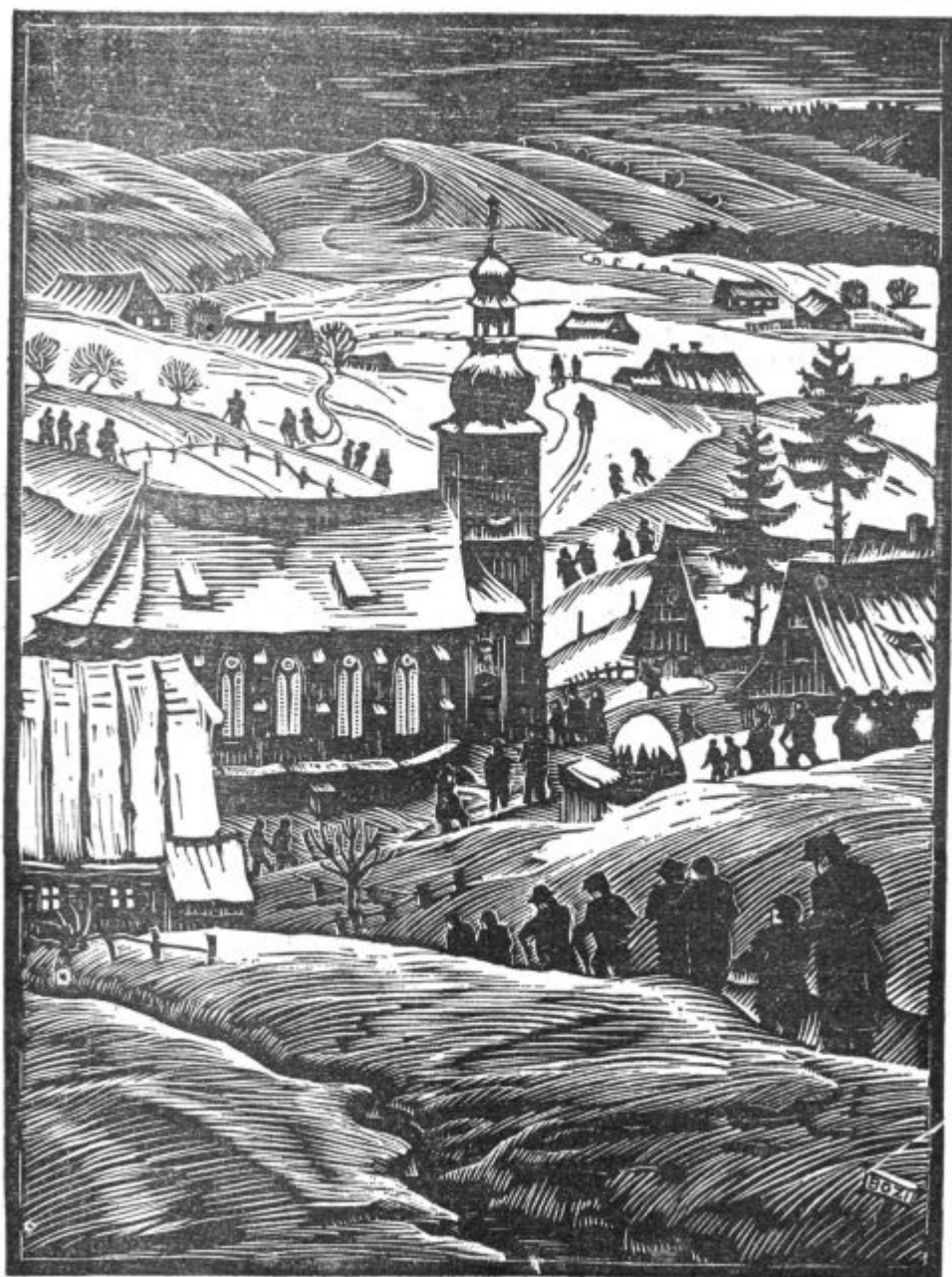
ŽIVLJENJE IN SVET

TEDENSKA PRILOGA PONEDELJSKE IZDAJE »JUTRA«

ST. 18.

V LJUBLJANI, 21. DECEMBRA 1935.

KNJIGA 18.

B. ZIMMERMANN

BOŽIČ (lesorez)

NARAVA MEŠA STRUPE

V božičnem času vise milijoni vej omel na vratih angleških domov. Mladi možje bodo imeli s tem svoje veselje, kajti po stari tradiciji jim je dovoljeno, da smejo poljubiti vsako mlado dekle, ki ga dobe pod omelino vejo. Tudi v alpskih deželah krasijo sobe pozimi kaj radi s svetlin zelenjem te rastline. A pri tem ve le malokateri za prav nevarno lastnost, ki jo ima ta rastlina. Če spravimo namreč njen sok v kakšno rano, tedaj se rana noče zaceliti. Znanost je že ugotovila, od kod ta lastnost. V tem soku je neki hormon, ki učinkuje na ta način, kakor v ostalem tudi v sokih raznih drugih rastlin. Nasprotno pa so rastlinski soki, ki rano izredno hitro zacelijo in ki učinkujejo sploh zdravilno. Sploh so ugotovili, da vsebujejo rastline mnogo hormonov, ki učinkujejo kakor druge, bolj znane vrste hormonov na živalski in človeški organizem. Narobe je mogoče z nekimi človeškimi hormoni vplivati zelo močno na rast rastlin. Natančnejše znanje o teh stvareh utegne imeti zelo važne, praktične posledice, ker nam bo pokazalo marsikaj, kar nam je danes o bistvu in nastanku raznih bolezni še temno.

Psihijatrija, nauk o duševnih boleznih, spada med najtežavnejša in najbolj sporna področja znanstvene medicine. To ni čudno, saj živi na umu bolan človek v nekem drugem, nam popolnoma tujem svetu, njegove misli in njegova dejanja se dogajajo po zakonih, ki jih ne poznamo. Doživlja halucinacije in čudne razcepe svojega »jaza«, o katerih si ne moremo napraviti nobene prave predstave. Odkar pa so spoznali čudne učinke meskalina, droge, ki jo pridobivajo iz nekih mehiških kaktej, nam je mogoče spraviti poskusne osebe prehodno v stanje umetne blaznosti. Ko se vrnejo v normalno stanje pa so sposobne natančno poročati o vsem, kar so doživljale pod vplivom meskalina. To je kakor fantastična, grozotna sanja. Ves svet se jim vidi v meskalinski omami strahotno spremenjen, vse barve so jim bolj kričeče, vsi zvoki glasnejši, obrisi predmetov se razležejo in postanejo nestalni, tako da jim je soba n. pr. zdaj široka in kratka, zdaj ozka in dolga. Pred očmi se jim pojavljajo

Neverna rastlina: atriska evforbija, koje sok more človeka usmrtiti

čudne človeške in živalske spake, trobente se oglašajo, njih lastno telo se jim dozdeva zdaj majhno, zdaj ogromno, meje med njimi in okolico se jim zabrišejo, tako da se čutijo eno s stvarmi okoli sebe. Meskalin daje tedaj zdravniku dober vpogled v blaznikovo svetovje in mu s tem odpira nove možnosti za zdravljenje bolezni.

Takšne čudne strupe meša narava v svojih rastlinah. Toda ima še bolj čudnih in grozotnejših. Po vsem svetu uporabljajo divjaški narodi posebne strupe za ribolov. Okus in užitnost rib zavoljo njih ne trpi, ker postanejo po prebavi v človeškem telesu neškodljivi. Pred kratkim je uspelo razčleniti enega teh strupov. To je tako zvani rotenon, ki učinkuje še v razredčeni st 1:10 milijonom na ribe ubijajoče. Predstavljajmo si, da smo raztopili en gram te snovi, torej za konico noža rotenona v 200 do vrha z vodo napolnjenih kopalnih kadeh: ta voda bo vsa ko ribo usmrtila v trenutku. Takšnih rastlinskih strupov za ribe je več stotin. Primitivci se okoriščajo z njimi običajno na ta način, da naložijo v kos šare razrezane dele rastlin s temi strupi in jih potem potopijo v vodovje. Naslednji dan plavajo ribe omamljene po vrhu vode in jih je lahkota položiti.

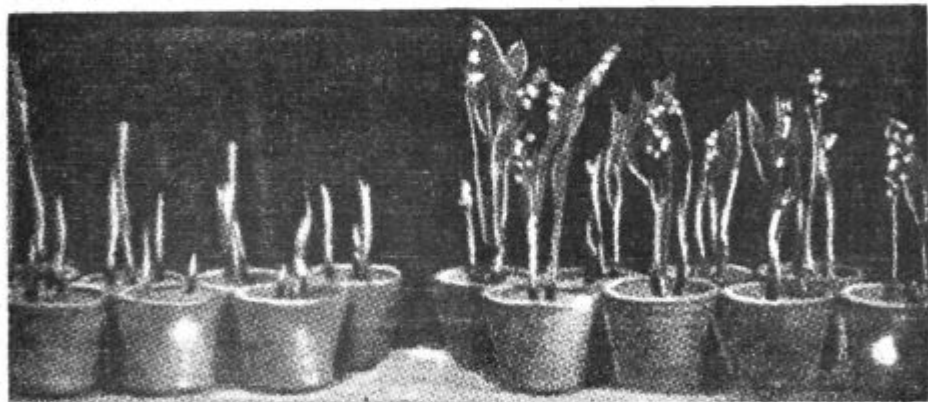
Druge rastlinske strupe uporabljajo divjaki spet za kaljenje svojih puščic.

Na ogromnem ozemlju, ki se razteza preko abesinske visoke planote do Južne Atrike, uporabljajo zamorci posebno učinkovito skupino rastlin, tako zvane akokantere. Tudi največje živali kakor sloni in povodni konji, poginejo skoraj v trenutku pod vplivom s strupom teh rastlin namočenih puščic, ker se jim ustavi delovanje srca. Strup imenujejo kvabain. Lahko si mislimo, kakšno strašno orožje so takšne puščice v tem ozemlju. Če strelice neposredno potem, ko te je zadela, ne izrežeš z mesom v njeni okolici vred, si z vsako minuto zmanjšuješ upanje na rešitev, kajti nobeno sredstvo za srce, nobeno zdravilo in noben drugi ukrep te ne more rešiti pred smrtjo z zadušitvijo. Tudi najmanjša ranica, ki ti jo prizadene zastrupljena konica, učinkuje lahko smrtno. Takšnih strupov za strelice pa je mnogo, spomnimo se samo na zloglasni kurare, ki ga uporabljajo Indijanci Južne Amerike, o katerem je naš obzornik že poročal.

Ali obstoje strupena drevesa? Vedno znova se pojavlja to vprašanje v zvezi

z najbolj neverjetnimi pripovedmi. Znanost je resničnost teh pripovedi v zadnjem času do neke meje potrdila. Tako pripovedujejo o drevesu manzanilli, ki ubije človeka že s samim vonjem svojih cvetov — tudi v operi »Afričanka« se zgodi takšna smrt. V resnici so cveti tega drevesa povsem nedolžni, toda drevo samo res ni brez nevarnosti. Njegovi listi in plodi vsebujejo skrajno nevaren strup, ki res lahko umori človeka. V obljudenih krajih imajo zato danes na takšnih drevesih svarilne napise. Manj nevarno za življenje, toda zelo neprijetno drevo je tako zvani strupeni sumah. Samo če se za kratek čas ustaviš pod njim, te prične hudo srbeti in pokažejo se trdovratno gnijoči izpuščaji, ki imajo lahko resne posledice. V tropih poznajo tudi drevo eksekucijo, katerega strupi povzročajo oslepitev za vse življenje, če pridejo v oko. V bližini naselbin ta drevesa pokončujejo ali pa jih obdajajo z ograjami.

Po razpravi dr. V. Helliga — kk

Dokaz za vpliv živalskih hormonov na rast rastlin: izmed dveh enako starih rastlinskih skupin, je dobivala desna skupina hormone, leva pa ne

PAPIR IN SVETLOBA

Papir na svetlobi porumeni in postane krhek. Ne škodujejo mu pa samo sončni žarki, ampak tudi razpršena dnevna svetloba. Nešteto dragocenih knjig in listin po arhivih se je že uničilo na ta način. Švedski zavod za raziskovanje materiala je napravil vrsto zanimivih poskusov, kako vpliva svetloba na različne vrste papirja in je dožgal, da so skoraj vse vrste enako neodporne proti sončnim žarkom. Najbolj škodujejo papirju kratkovalovni žarki modre in vijoličaste svetlobe, ki se neovirano prodirajo skozi okenska stekla. Za knjižni-

ce in arhive, kjer se hrani papir, bi bilo priporočljivo, da bi bile šipe v oknih prekritane s selenom ali prevlečene s kako drugo snovjo, ki ne propušča kratkovalovnih svetlobnih žarkov, ne ovira pa pristopa žarkov ostalega svetlobnega spektra.

ZA PRESTOPNO LETO

Britanska vlada je sporočila parlamentu, da to treba l. 1936 dodati angleškemu proračunu 70.000 funtov za vojsko, 100.000 za mornarico in 38.000 za aviacijo. To je vsakdanji strošek za britansko oboroženo silo in l. 1936 bo prestopno.

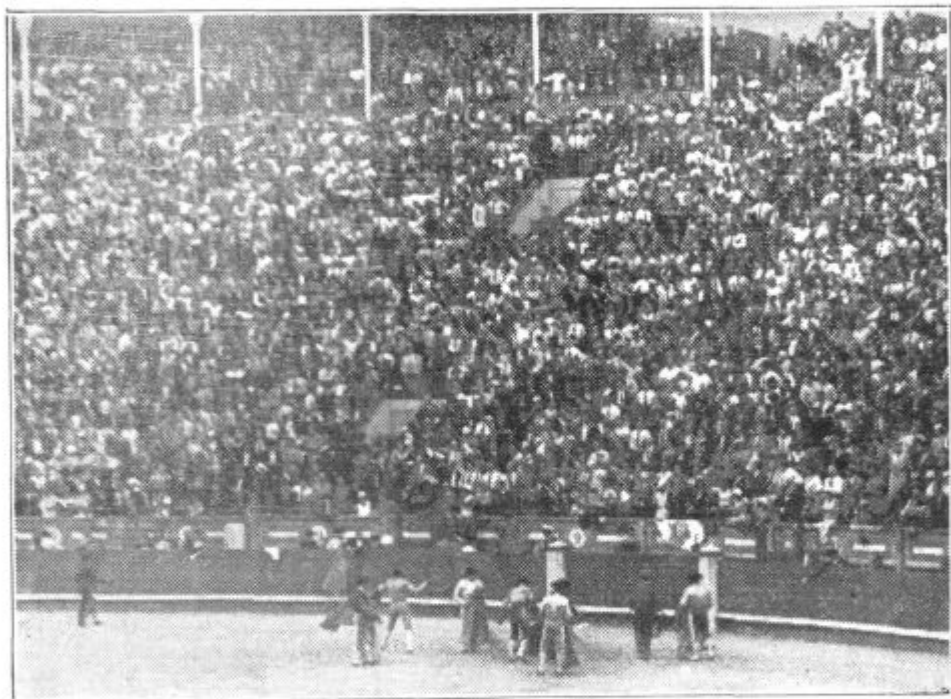
BIKOBORSTVO IN CERKEV

HENRI DE MONTHERLANT

D A L J E

Paj V. je bil izdal številne bule glede na agitatio tauro-rum, zapretil je celo izobčenje torerom. To prekletstvo je preklical Gregor XIII, vzpostavil pa ga je Sikst V. Junaški časi! Akademski svet vseučilišča v Salamanci ga noče upoštevati, slavni brat

nikov brez bikovskih dirk. Duhovski zbori, škofje so na svoje stroške priredili tekme, pri katerih so bili prisotni vsi cerkveni dostojanstveniki, in najstarejši član kapitlja v Burgosu je napisal ter objavil Tauromachijo. Sama kanonizacija svete Tereze je stala življenje nad dve sto juncem, po eno

KONČANO JE!

Luis de León sestavi ugovor v imenu doktorjev. Pohujšanje raste, saj cerkveni dostojanstveniki hodijo preoblečeni k dirkam, zato piše kralj papežu, da bo bula ostala brez učinka, kajti špancev so dirke v krvi in prepovedati jim jih bi bilo »veliko nasilje«. Potemtakem priznava Klement VIII v neki okrožnici, da so tekme šola hrabrosti, in preklicuje izobčitev, razen za cerkvene ljudi, ki bi se spustili v areno.

Tedaj se je pričela in se nadaljevala do naših dni srečna zveza med Cerkvijo in bikoborskimi preostanki mitrovstva. Nobene kanonizacije, nobenega prenosa Najsvetejšega ali svetinj v novo cerkev, nobenega praznovanja svetnikov zavet-

dirko je namreč priredil vsak samostan, ki ga je ona ustanovila. Ob posvetničenju svetega Ignacija Lojolskega so jezuiti sami prosili kórarski zbor v Sevilji, naj takoj po verskih obredih otvori sijajno tekmovanje bikov. Enako ob posvetničenju jezusovcev L. Gonzage in Stanislava Kostke. Papež sam je osebno proslavil jubilej l. 1500 v Rimu na trgu Sv. Petra z veliko dirko bikov. Za Calderonovih časov se je vsaka nova maša obhajala z bikoborbo. Pod Ferdinandom VII. je bilo po vsem videzu vsakdanja stvar, da je mladenka na dan pred svojim vstopom v samostan gledala bikoborbo in celo sama zadala kak sunek juncu. Bilo je takih samo-

stanov, kjer so med vesellicami ob volitvah opatic redovnice organizirale majhne dirke in se na bojišču spoprijemale z junčki. Slike raznih prizorov iz biko-borbe so krasile pevališča in poprečne ladje po stolnicah: tako v Plasenciji, v Kordobi...

V Tudeli je zjutraj pred dirko kapucin rotli Boga, naj bi se junci dobro obnesli. V Salamanki so ob nekih prilikah po tristo krat maševali za duše v včah, da ne bi slabo vreme popoldne oviralo tekmovanja. V Roi je občinski

Zatorej se v 19. in 20. stoletju skrivnostni pakt ni razdril. L. 1801 je mesto Colmenar de Oreja želelo dirke, da bi se med meščani povečalo češčenje svete Kristove podobe. Do l. 1845 je na vseučilišču v Salamanki moral tisti, ki je bil pravkar dosegel doktorsko čast, na svoje stroške omisliti dirko šestih bikov. In za naših dni so preložili procesijo Rešnjega telesa iz ustrežljivosti na jutro, ker se je ob tisti uri vršila poslovilna tekma slavnega Lagartija. Montesov delovni plašč z oglavnico so

NASMEH LEPTOTIC JE ZMAGOVALCEVO PLACILO!

svet, ko je bilo mesto rešeno kuge, obljubil plačati vsako leto po štiri junce, ki naj bi jih toreirali iz ljubezni do Boga. V Leonu so pred dirko eno izmed pikadorjevih sulic slovesno poklonili kórarskemu zboru; ki je predsedoval tekmam in ji dal svoj blagoslov. V Caceresu je neka Marijina bratovščina sprejemala samo take člane, ki so znali s konja napadati bika. To je bilo pač več ko vznorejanje verstva in zabave. Bila je večna vera v sveti značaj bika. V Estramaduri so častili bika svetega Luke, ki je baje znal čudeže delati. V Oviedu so slednje leto na vseh vernih duš med slovesno mašo ob določenem trenutku prignali kravo v cerkev, kjer je ostala nekaj časa med službo božjo.

hranili v evangelijski katedrali v Sevilji. Nedavno je v Grenadi predsedovala tekmam Mati božja sedmih žalosti, mestna zavetnica: čete so ob prihodu poklekale na tla pred soho, postavljeno v tribuni. V Huelvi je matador podaril Devici zaščitnici »zlato uho«, dobljeno v Madridu, kar je dalo povod za veliko versko slavnost. Vsako leto je bratovščina Matere božje dobre nade v Malagi plačala dirko na čast svoji zavetnici in toreri so nosili Marijine barve. »Gardiani« v Camargui so bili združeni v bratovščini, ki jo je ščitil sveti Jurij. V Sveti Mariji Primovski so se bikovske igre vršile pod vodstvom Monsinjora Rivièrea, prelata, ki je po svojem rimskem obličju vreden rimskega škr-

lata. Letopis seviljske Plaze je sestavil markij de Tablantes in jih posvetil Sestri prednici Matere božje rožnega venca. V Fuente la Encini je krava tekmovala na slavo sv. Avgustinu in njeno meso, razdeljeno med ljudstvo, je imelo zdravilno moč, tako kakor se je svoje dni meso bikov, ubitih na čast vsem svetnikom, hranilo vliki svetinja in je zdravilo mrzlico. Vera v krepost vola, zaklanega na pobožen način, je prešla iz taorobola in mitrovstva v krščansko bogoslužje. Mrtvo Carstvo je vstalo iz groba in se zvezalo z živo Cerkvijo, ki jo je некоč hotelo zamoriti. Ni zaman v Egiptu križ krasil bok kravi Hathori, na Kreti pa čelo in lice volovskim glavam, upodobljenim po grobeh. Apis in dionizijska krava sta oživel v volu svetega Lukeža, v juncu, ki je nekodaj grel Jezusa na slami v jalovki, ki je bila v prvih časih krščanstva znamenje zdaj kristjana, zdaj Gospoda našega samega. Kraji naša rednica vrlin juncev, seviljska poljana, je še vedno zaslužila naslov tierra de Maria Santísima, zemlja presvete Marije. Verza iz dvodejanke sta bila še zmerni resnična za preprosta srca:

El arte de los toras
bajó del cielo...

»Umetnost bikov je prišla z neba«.

Kje se bo neki ustavljal Alban na tem bregu? Jezus se je v neki dobi istovetil

NAJSTARŠA LEKARNA V EVROPI

V starem dubrovniškem samostanu očetov frančiškanov nahajamo lekarno, ki je zanimivost posebne vrste: je to najstarejša lekarna v vsej Evropi. Ustanovljena je bila isto leto kot samostan, to je l. 1315. Lekarna je živa priča slavne preteklosti in tesno povezana s kulturnim in verskim razvojem Dubrovnika in okolice. S. B.

Popravi: V članku »Puberteteta« mora biti str. 168. stolpec 2. vrsta 13 (od sp. navgor): spolnem nam. spola, str. 160. stolpec 1. vrsta 5 (od sp. navgor): veljavnostjo nam. veljavnost, str. 160. stolpec 2. vrsta 31: predpuberteteta nam. puberteteta, str. 170. stolpec 1. v. 16 (od sp. navgor): doživljanja nam. —anju, str. 170. stolpec 2. odst. 2. v. 9: ... razočara, preplasi, kar se da kasneje nadoknaditi in... (ta stavek je treba vstaviti), str. 190. št. 1. v. 38: lahko kazi vprašanje... str. 191. str. 1. v. 18 (od sp. navgor): dobi nam. obliki.

V poročilu o »Nemski knjigi o Koroščih« str. 263. v prvem stolpcu v. 36. mora biti prisanja nam. prisanje, v. 47. Brundperant nem. Brundperant v. 49. zdravna nam. zdravna: v drugem stolpcu v. 19. truta = mora nam. truta-mora v. 32. Manscheer nam. Manschetten: v. 50. sieden nam. Sieden in v l. v. od sp. nenaglašen i nam. naglašen i. Na str. 263. v prvem stolpcu mora biti prajit nam. praht, v drugem stolpcu v. 2. ženinn nam. ženin. — V rubriki Radlo na str. 265. mora biti v Podžbradih nam. v Podedbradyu.

s Soncem. Zapisuje se v sredini žarkovitega kolesa »Njegov monogram v disku, posnetem po sončnem kolobarju, vzebuje blesček pomen. In staro sonč-o kolo se je hranilo v mnogih ikonografskih tipih srednjega veka. Potemtakem pa — ni li zveza med soncem in Mitro bikomorcem zveza med bikovsko stvarjo in krščanskim bogom? In Sonce, ki stopi v znamenje bika vprav na dan, ko je prišel Alban na svet, mar to ne pomeni, da bo ta zveza našla v njem svojega svečenika in svojega bakhanta?

Zdaj ne more spati, ker je pičan samega sebe in vseh teh reči, ne more si pomiriti vihravega sinkretizma, ki vre v njem, nesoč s seboj hudournik prezije. Poln je večernih sil, nič več se mu ne zdi nemogoče. Pobjitati bike? Eh, kaj, gre le za to, da pomeriš levi rog (ne desnega) in potem, da prideš ven, kakor moreš: to je zadeva srca. Ali mu ga manjka? Ha, usmrtiti bi se dal za svoje božanstvo! Stik, pritisk, ki je med njim in živalmi ali zvezdami — majhna meglenina mačka, ki se praska po vratu — vsi notranji kriki, ki mu jih to izvablja, njegovo domotožje in nekaj spomin na živalskost, metamorfoze, katerim se vda v samoti... mu kažejo smrt edino kot obnovitev bitja. Kdo ve, ali se ne bo zopet prelevil v junca?

A.D.

H. Pause: K POLNOČNICI

O, ZEMLJA, ZEMLJICA MOJA!

ANTON INGOLIC

D A L J E

Čuček, tako ti pravi tvoje desno oko, ki ne vidi niti dober stre-ljaj predse, tako ti pravi tvoje lahkoverno srce. V resnici pa je stvar drugačna. Kmetška zaščita, praviš. Dobro. skoraj za poldrugo leto si rešen plačila, a kje boš pa potem vzel denar? In nato leto za letom? Ne varaj se, luk ne bo dražji! Zasluzka bo še manj kot doslej. Dolg bo pa rasel. In končno, kaj ti pomaga kmetška zaščita? V mestu imaš že skoraj mesec dni pri usnjarju kožo, a ne moreš dobiti denarja. da bi jo dvi. gnil in pokrpal otrokom čevlje. Še veš, kaj ti je dejal Mandič: »Čuček, saj veš, kako je z nama. Šest sto si mi dolžan, a niti terjati te ne morem, ker si pod zaščito. Bogve, kdaj jih bom videl. Pa bi ti naj še dalje dajal na kredo? Ne. Čuček, midva sva opravila!« Vidiš, tako je! Imaš zemljo in je prav za prav nimaš. — Pa povej, kako sploh misliš dobiti denar, da boš plačeval obresti? Prodaš lahko samo okoli tisoč kilogramov luka, in kaj dobiš in boš dobil zanj? Izraču-naj! Drugega nimaš na prodaj. No. mo-goče kako kokoš ali jajce, to pa ni vredno, da bi se zmenil. Z delom ne za-sluziš nič. Vršč ti ne da dela, ker imaš agrarno zemljo, k Poloni hodiš za tri ogone na Polanah in za voz drv. Še svoje žene in otrok ne moreš preživljati pa bi mislil na odkup zemlje! O, ti čuč-kasti Čuček, pohlep po zemlji te je zape-ljal, da si se združil z Jernejem in z drugima. ki niso tebi in tebi enakim storili nič dobrega.

»Kaj naj storim« se je končno vdalo dešno — pravo oko levemu steklenemu.

»Kaj?« je odgovorilo levo počasi in važno. »Kaj pa hočeš storiti? Pojdi k Vršču in ga prosi, da vzame zemljo na-zaj, tebe pa sprejme za svojega gosa-ča in dninarja. Ko boš delal, boš z ženo in otroki jedel pri njem, za zimo ti bo dal drv in tudi sicer bo skrbel, da ne boste poginili od gladu. Zdaj podirajo njegovi ljudje na Bukovcu, takoj boš dobil delo in zaslužek.«

Čuček pa je šel ven na polje, gazil po debelem snegu. in razbrskal sneg, da je videl zemljo svojo zemljo.

»Ne, tega ne bom storil nikoli! O, zemlja, zemljica moja, dolgo sem se

boril zate, do poslednjega te ne dam iz rok!« se je razjokal sredi nje.

Toda čez nekaj dni je šel k Vršču in mu jo ponudil. Moral je iti: Liza se je vrnila, a ni nič prinesla. Njegovih pet otrok, Liza in on sam pa bi radi še živeli.

»Težki so časi«, je govoril Vršč za-skrbljen, čeprav si je od zadovoljnosti mel roke. Vsem gre težko. Cene pridel-kom in zemlji so padle. Če bo šlo tako dalje, bomo sami reveži. Čuček, da ti povem po pravici, zemlje sem že sit. (No, zdaj se je Čučkovo levo oko mora-lo zasmejati še Vršču, ki je že kar ste-goval roke po Čučkovi zemlji). Vendar od tebe še vzamen, vedno sva se razu-mela. Razumen si, ker si spoznal, da s to agrarno reformo ne more biti nič pa-metnega. Zemlja se drobi in nihče nima nič od nje. Ne večji posestnik, ki mu primanjkuje delavcev, ne agrarni inte-resent, ki nima orodja in živine. Oba sta na škodi, a zadnji bolj od prvega. Je že tako na svetu, Čuček, in bo vedno tako: nekdo ima več, drugi manj. A to ni nič slabega. Treba je samo, da se tisti, ki imajo mnogo, in tisti, ki imajo malo, razumejo in se medsebojno podpirajo. Gospod in hlapec, enega ni brez druge-ga. In kdo bi trdil, da se gospodu godi bolje kot hlapcu?«

No. Vršč je še več govoril o tem. A Čuček ga ni prav razumel, niti zvesto poslušal. Mislil je samo na zemljo, na svojo zemljo, ki se mu je izmikala iz-med rok, da se mu je trgalo srce od bo-lečin.

»Da, tako bova napravila«, se je Vršč povrnil iz svojih visokih misli in pregledoval papirje: »zemlje je tričetr-t hektara, kupil si jo za devet tisoč dinar-jev, pet sto si plačal, na obrestih pa si dolžan tisoč šest sto osemdeset dinar-jev. Zemlja je danes vredna komaj pet jurjev. Toda vem, kako je s teboj zato jo vzamen za isto ceno. S posojilnico bom sam uredil, samo obresti in stroške boš moral plačati sam.«

Čuček ni imel nobene besede in misli.

»Kočo boš obdržal v najemu. Poleg tega dobiš v najem še pet ogonov, ki ti jih bom zoral in povlačil; za zimo pa ti bom dajal drv in listja, če boš redil

prašiča. Za vse to ne bom zahteval toliko in toliko težakov, marveč bom plačeval tebi težaka po tri dinarje, Lizi pa po dva. Ko bosta na delu, bom dajal hrano tudi trem mlajšim otrokom, če mi boš dal Juža za pastirja, Liziko pa v kuhinjo. Seveda, dokler ne bodo poravnane obresti in ostali stroški, vama bom plačeval le polovice dneve. Tako, Čuček, mislim, da se bova dobro razumela. Jutri pa pridi na Bukovec».

Čučku se je meglilo pred očmi. Vstal je.

»Čakaj, tu imaš četrt, ko si napravil tako dobro kupčijo».

Čuček pa se ga ni dotaknil. Zamomljal je nekaj in se opotekel iz gostilne.

Nikamor se ni ozrl, šel je naravnost po zasneženi cesti skozi vas.

»Tako je, Čuček! Revez si, kaj bi se upiral in napihoval. Odloženo je bilo, da ostaneš revež, še preden si se rodil. Nesmiselno je, da se boriš z onim, ki je tako odločil. Močnejši je kot ti in vsi Čučki v Lukovcih in drugod«, se je posmehovalo levo oko, desno pa je jokalo, jokalo, kakor tedaj nekoč, ko je bil Čuček mlad grajski hlapčič in ga je grajski oskrbnik zaradi malenkosti z bikovko pretepel do krvi. Da, kakor tedaj, ko je bil še grajski hlapec.

Toda ali ni v tem trenutku isto? Ali ni spet hlapec? In Liza je dekla in njegovih pet otrok je pet hlapčičev!

IZ LITERARNEGA SVETA

OB ŠESTDESETLETNICI DR. IVANA PRIJATELJA

Šestdesetletnica bo pokazala Prijatelju, da ima mnogo častilcev in prijateljev, zlasti med svojimi učenci. Kdor ga je poslušal na univerzi, bo dobro pomnil, kako so ga prišla njegova prva predavanja. Njegova zgovorna beseda ga je potegnila v svoj tok in kar je Prijatelj pripovedoval, ni bila samo politična in literarna zgodovina slovenskega naroda, ki jo bo treba nekoč znati, kakor n. pr. zgodovino kate-regasibodi naroda. Bilo je življenje, toliko pomembno in blizko, da je bilo vredno biti osebno prizadet, kakor je bil predavatelj; vredno se vnemati in skoraj razburjati za eno ali drugo stran, zaradi nasilnih, škodoželjnih in včasih simpatično naprednih nemškutarjev, zaradi čudovite in odbijajoče pohlepnosti, cincavosti, nenačelnih kompromisov naših voditeljev in zaradi vse tiste nazadnjaške, zaplotniške, ozke in grobe kritike, zaradi vsega, kar ni dalo, da bi šlo naše življenje tako, kakor bi hotel mlad človek in kakor so ga uravnavali nekateri naši veliki in iskreni možje. To ni bila samo moč dolenskega govorca, kakršen je bil na priliko Stritar, marveč sila osebnosti, ki gleda tudi na slovstveno zgodovino, koliko je izraz povečanega narodnega življenja in koliko je v njej prispevkov za nadaljnji razvoj. In ker jo obravnava v takem širokem okviru in s širokim, ustvarjalnim zanosom, je moralo njegovo delo preseči pomen slovstvene zgodovine.

Dr. Ivan Prijatelj je doma v Vinici pri Sodražici, kjer se je rodil 23. decembra 1875. V ljubljanski gimnaziji, kamor je

DR. IVAN PRIJATELJ

prišel iz sodraške šole, je bil sošolec pesniku Murnu-Aleksandrovu, ki mu je po zgodnji smrti uredil zbirko pesmi in ji napisal topel uvod. Na Dunaju je nekaj mislil na medicino, a zvalila ga je slavistika, ki mu je najbolj ustrezala. V teh letih je mnogo občeval s slovensko modernostjo, s Cankarjem, Zupančičem, in dasi ga je marsikaj ločilo od njih, se iz njegovega dela in slove jasno čuti, da je tudi on pravi sin slovske nove romantike, da si brez nje ne moremo razložiti njegovega čustvenega, poetičnega zanosu, kadar ri-

še odločilne dobe in osebnosti naše preteklosti.

Ze takrat je njegovo ime nekaj pomenilo. Ko so slovanski visokošolci terjali slovensko univerzo v Ljubljani, je nastopil med njimi kot slavnostni govornik in občinstvo ga je v navdušenju na ramah odneslo iz dvorane. Promoviral je 1902. Po promociji si je hotel razširiti znanje slovanskih jezikov in slovstev ter se natančneje baviti s teorijo literarne vede. Zato je bival več časa v Rusiji, Varšavi, Parizu. Tako se je поблиže spoznal z vzhodom in zapadom, da je mogel o njem ne samo poročati, ampak postaviti tudi obravnavane domače literature na globlje osnove in v širše poglede. — V slovenščini je pisal med drugim o Tolstoju, Puškinu, prevedel je njegovega Onjegina (1908) in Pikovo damo, Čehova Momente. 1921. je izdal tudi knjigo: Predhodniki in idejni utemeljitelji ruskega realizma ter napisal za Ljubljanski Zvon 1926. obširno studijo o Dostojevskem.

Ob stiku s tujim svetom je šele začutil, kako nepoznani smo Slovenci drugod in da prav za prav niti nimamo dela, s katerim bi utegnili informirati tujca o svojem položaju in o opravičenosti svojega posebnega kulturnega življenja. Ni bilo razglabljanj o slovenski literarni in tudi kulturni preteklosti. Občutil je to zlasti, ko je moral pisati pregled za Ruse (1904) in za Srbe (Letopis Matice Srpske 1907). Zato se je lotil sam drobnega dela in vsaj poglavitnejših poglavij slovenskega kulturnega udejstvovanja. Za to je imel redko prilžnost, ko je sedel kot uradnik dunajske dvorne knjižnice sredi samih virov. Njegovi učitelji, ki so spoznali njegov talent, so ga sicer priganjali, naj bi se habilitiral za univerzitetnega profesorja, toda on je vztrajal v svojem studiju, ki mu sprva res ni ustvaril tolikšnega imena, ki pa je razgrnil marsikatero drago sliko in duševni obraz marsikaterega slovenskega kulturnega delavca kar je bilo za Slovence večjega pomena kakor kak naslov. Ze na Dunaju je s takimi slikami v nemal mladino. V Ljubljani je nastopil 1905 na Prešernovi slavnosti, ko je govoril o drami Prešernovega življenja. Njegova sugestivna in duhovita beseda je že vzbujala velike upe v mladega znanstvenika.

Njegovih obravnav, večjih ali manjših prispevkov o slovenski kulturni in politični preteklosti ni malo. Ob Trubarjevi štiristoletnici (1908) je spisal nekaj zagovor njegovega imena, knjižico O kulturnem pomenu slovenske reformacije, ki je med najlepšimi njegovimi spisi. Pomagal

je pri ustanovitvi znanstvenega časopisa Vede, v kateri je med drugim pisal o slovenščini v francoski Iliriji. Posebno važen pa je njegov Janko Kersnik, njegovo delo in doba (1910 — 1914). Moral bi to biti le kratek zaključni esej h Kersnikovim zbranim spisom, ki jih je po VI. Levcu urejeval Prijatelj. Toda Prijatelj je imel preveč gradiva, da bi se mogel omejiti in treba ga je bilo na kak način spraviti v javnost, tako je stvar narasla v prav debelo knjigo. S tem je založbo tako rekoč izrabil, toda Slovenci smo dobili s tem Kersnikom prvo obširnejše zasnovano in dokumentirano podobo naše politične in kulturne zgodovine v drugi polovici 19. stoletja.

Ko so po vojni osnovali v Ljubljani univerzo, je bilo naravno, da so ga poklicali nanjo. Zdaj se ni mogel več obotavljati, ali bi prevzel profesorsko stolicu, ki je bila v domovini. Saj je za to univerzo svojčas sam govoril in če je prej le v ožji družbi v nemal mladino za stvar domovine, za študij njene preteklosti, se mu je zdaj odprlo toliko večje in veljavnejše področje. In reči je treba, prihod v Ljubljano ga je poživil. Vsaj prva leta so morali njegovi učenci in tudi druga slovenska javnost občutiti kot višek njegovega znanstvenega navdušenja in delovanja. Ze pred vojno je 1913. priredil Aškercovo čitanko, ki je izšla 1920. v drugi izdaji. Uredil je Stritarjevo antologijo, ki ji je, kakor Aškercu, napisal uvodno študijo, urejeval do 8. leta Jurčiča in Tavčarja in jima pisal lope literarno-zgodovinske uvode. 1921. pa je v »Ljubljanskem Zvonu« priobčeval svoje gotovo najboljše večje delo »Duševne profile naših preporoditeljev.« ki jih bodo izdali za šestdesetletnico njegovi učenci v posebni knjigi. Zajel je v njih dobo slovenskega preporoda, to je po nastopu Pohlina in njegovih Pisaničarjev pa do 1848. leta. Orisal je glavne osebnosti kakor Zoisa, Vodnika, Kopitarja, Copa. Prešerna ne samo z novim gradivom, ampak v širini duhovnih tokov časa in iz globine njihovih osebnosti, njih svetovnega nazora, a kar je vse bolj poglavitno, z neko umetniško intuicijo, z ustvarjalnim zanosom, ki bi mu suhi znanstvenik utegnil ponekod v izsledkih oporekati, a bi mu iz sebe nič enakega ne znal pokazati. Ta široka kretnja, ta široki zanosni pogled njegovega ustvarjalnega duha je odlična prednost Prijateljevega dela.

V »Ljubljanskem Zvonu«, zbornikih Razprav in Časopisa za zgodovino, književnost in jezik, ki so zrastle ob slovenski univerzi, je obravnaval zgodovino Slo-

venske Matice, Levstikov Naprej, pomembno leto 1868, v katerem so odločno stopili na dan Mladoslavenci, razmere okoli ustanovitve Ljubljanskega Zvona, celovškega Kresa, Hribarjevega Slovana.

Posebno pomembno pa je njegovo obravnavanje boja za individualnost slovenskega književnega jezika. Večina njegovih obravnav presega meje literarnega raziskavanja. Pokazal je neprijetne in poučne strani naše politične in kulturne zgodovine, zaradi katerih je narodno življenje zastajalo in ni moglo doseči pravih tal, na katerih bi moglo uspevati, kakor bi se spodobilo. Prav tako je ob problemu slovenskega jezika pokazal, kako sanjarske megle so obdajale glave ljudi, ki so v svoji malodušnosti prevračali naravo jezika, da bi mu v umetnih kalupih počasi usahnili glavni življenjski sokovi. Pokazal je, kako so se morali zastavljati za stvar ljudje z realnejšim in globljim pogledom kakor Prešeren, Levstik, ki so imeli pred očmi narod in sveto dolžnost, da mu ne smeš izpodrežati korenin kulturnega izživljanja, ki te mogoče najbolj v svojem, nezumetničenem jeziku.

To je aktualnost Prijateljevega dela, ki je danes, žal, zastalo, dasi ima marsikaj pripravljenega, mnogo pomembnega gradiva in bi tudi sicer iz svojega doživljanja naše preteklosti utegnil nemalo pomembnega povedati, kar bi bilo škoda, če bi ostalo samo zanj. L. Legiša

TVOREC KMETSKJE EPOPEJE

Ob 10 letnici smrti Wladislava St. Reymonta

Dva poljska pisatelja sta splošno znana: Sienkiewicz in Reymont. K temu je nedvomno največ priponogla Nobelova nagrada, ki jo je dobil Sienkiewicz za Quo vadis Reymont pa za Kmete. Ti dve poljski umetnini sta tudi dosegli največje število prevodov. Kmetje so prevedeni razen na nemški francoski, angleški, španski, švedski, madžarski in niponski tudi na ruski, ukrajinski, češki, slovenski (G'onar) in srbohrvatski (Benešić) jezik. Te kmetiške epopeje pa ni napisal Reymont kar čez noč, ampak se je dolgo pripravil nanjo in napisal poprej vrsto manjših skic iz življenja na vasi, v naravi, iz ljudskih običajev itd.

V prekrasnih slikah Jeseni, Zime, Pomladi in Poletja je zajel vse življenje kmeta, njegovo radost in žalost, vero in nevero, strast in pregreho, zavist in romajno ljubezen do rodne grude. Take plastike in polnote nista dosegla ne Prus ne Orzeszkowa. To ni več povest, ampak mogočna epopeja sožitja narave z ljudmi. V tem živita dva silna elementa: dramat.

VL. ST. REYMONT

ski in lirski. Konflikt med erotizmom in dolžnostjo do družbe, simbol in resničnost sta zlita v čarobni in močni, akord. V tem se pridružuje Kmetom samo še eno poljsko delo — Mickiewicz Pan Tadeusz. Italijanska, francoska in nemška literarna kritika je proglasila Kmete za svetovno umetnino, ki jo v krasni epski strukturi odlikuje hugojevska življenjska dinamika in tolstojevska idejna globina vsebine.

V vsej poljski književnosti nimamo niti enega pisatelja, katerega bujno življenje, polno pretresujočih sprememb in prigodb, bi se tako močno pokazalo v slovstvenem ustvarjanju, kot se je Reymontovo. Detinstvo, ki ga je presenjal v naročju selske narave mu snuje vrsto doživljajev v Kmetih. V mladosti je delal v tovarni v Lodzi, katere okolje je naslikal v Objavljeni zemlji. Nato je stopil med pavline v Censtohovi in kot spomine na romarska pripovedovanja kasneje napisal Romanje in Jasno goro in S hečnske zemlje. V Komediantki in Fermentih imamo reminiscence na dobo, ko je kot igralec popotoval z gledališko družino po gluhi provinci. Končno je postal železniški poduradnik na liniji Varšava—Dunaj.

Tam je doživel usoden dogodek. Bil je preglednik tirov na neki majhni postaji. Načelnik mu je vrnil zapisnik z očitkom, da ne more v redu stisniti niti enega stavka. Prav tedaj pa je prejel železniški urad Sienkiewiczovo Trilogijo in Reymontu so naročili, naj novodošlo knjigo razreže. Reymont se je zaprl v svoje stanovanje in začel čitati. In glej! Pred njim je vstala, kot s čudežem pričarana, nekdanja kraljevska Poljska. Junaki povesti so zaživeli. Zdelo se mu je, da je med njimi. Reymont je jokal in se smejal, ko je začutil, da se v njem budi ustvarjalna moč. Tri dni ga ni bilo iz

sobe, tri dni ni pregledal tirov in ko je obrnil zadnjo stran Trilogije, je prejel — odpustnico. Zgubil je službo in odšel v Varšavo s sklepom: literat bom! Sienkiewicz mu je bil literarni inspirator.

Pod konec življenja, ko se je vrnil z zdravljenja na jugu, se je zadržal v Parizu in v tistem hotelu blizu bulvearov pripravil nadaljevanje Kmetov. Podobno kot se je svoje dni bavil Mickiewicz z mislijo, da v nadaljevanju Pana Tadeusza pokaže podobno novega pokolenja poljske zlahte, je tudi Reymont nameraval napisati sliko poljske vasi po vojni.

Obenem je začel boj za osvoboditev Sloveka iz brezdušnega stroja sredi novodobnega življenja v prerojeni svet čustva in vere. Dvignil je idejo nad materijo, moč duha nad brutalno mehanizacijo. Svojim potomcem je zapustil geslo: Vrnimo človeku njegovo vrednost — dušo! Stanko Bunc.

Odkod ime Reymont

Pri nas se često sliši izgovarjati ime slavnega pisatelja Kmetov kot Rejmont in se spravlja v zvezo z nemškim Jezikom. Vendar po krivici. Njegovo rodbinsko ime se je sprva glasilo Bancerek. Malomeščanska družina je izhajala od švedskega vojaka Balcera. Pisatelj ded je bil ekonom v vasi Kobile Wielkie in je baje imel navado govoriti v jezi: Da bi te rejment (= regiment) hudičevi! Zaradi tega so ga začeli kmetje nazivati »gospod Rejment« ali pa samo Rejmont. Rejmont se je nato sprejelo kot vulgarno rodbinsko ime, a že pisatelj oče je rabil ta vzdevek kot priimek. Pisava Reymont z y-om je tradicionalna. S.B.

NOVE KNJIGE IN REVJE

Uredništvo je prejelo:

LJUBLJ. ZVON LV, št. 10-11. Na uvodnem mestu so povsem novi »Razgledi v prozi« Iva Brnčiča, ki obravnava literarno delo Miška Kranjca. Razgledi se bodo nadaljevali. Mladi talentirani pripovednik Jože Kerendič se je lepo predstavil z »Zimsko podobo«. Nadaljuje se »socialni« roman Antona Ingoliča »Zemlja in ljudje«. Poezijo zastopata B. Vodušek in Janez Bobnar. Tudi za širše občestvo je zanimiv prispevek dr. Kidriča »Prešernova podoba in naši umetniki« Leposlovní del je to pot prikrajan, zato pa ima literarna publika priliko seznaniti se z značilnejšimi govori na pariškem in moskovskem kongresu književnikov. (André Gide, Julien Benda, Paul Nizan, prof. O. Smidt, Jurij Oleša, A. Avdejenko, André Malraux in N. J. Buharin). Urednik je nedvomno storil dobro informativno delo s priobčitvijo teh govorov pod naslovom »Prepad ali most med zapadno in vzhodno kulturo«. Zanimiva sta pregleda M. Lipovška »Naša glasbena

produkcija po slovenskem impresionizmu« ter I. Grahorja »Slovenska drama.« Skvarčinova komedija »Tuje dete« — ki je pretila naši izpričani katoliški morali s polomom! — je našla globok in načelen odmev v »Glosah« iz peresa urednika Juša Kozaka in L. Brnčiča. Tako iskreno mišljenih besed na naslov kulturnega farizejstva s stališča svobodne kulture že davno nismo slišali. — »Ljubljanski Zvon« se naroča pri Tiskovni zadrugi v Ljubljani ter stane celoletno 120 Din.

KRONIKA SLOV. MEST L. II, št. 3. vsebuje med drugim: Evgen Jarc, Ljubljanski mestni muzej; dr. Metod Dolenc, Ljubljanska rokopisna zbirka pravnih obrazcev in predpisov izza tridesetletne vojne; dr. St. Škerlja nadaljevanje Italijanskih predstav v Ljubljani; začetek poročila dr. R. Andrejke o Zgodovini Primčeve hiše v Ljubljani; nadaljevanje arhivalne studije dr. A. Vodnika Francesco Robba itd. Fr. Kramberger poroča o Mestni občini mariborski in njenih uslužbencih, L. Hočevar-Meglič o Mestnem zavetišču za onemogle v Ljubljani, J. Orožen v Velikem Celju in novi občinski upravi, Vera Dostal končuje svojo Ljubljano v slovenski povesti (z nekaterimi pomanjkljivostmi), ista piše o Ljubljani v slovenski pesmi. Končuje se tudi zanimiv prispevek I. Koštišča Novo mesto z okolico v popotnih spominih Henrika Coste. Dr. I. Lah je posvetil pokojnemu obrtniku Fr. Krapežu tople spominske besede. Številka se spominja tudi pokojnega urednika »Kronike« L. Slanovca ter sporoča, da se bo »Kronika« s prihodnjim letnikom temeljito reformirala (gl. referat K. Dobide v pravkar izišlem Zvonu). Samo da ne postane »Kronika« odslej nekakšen četrtletni žurnal! »Kronika« izdaja Ljubljanska mestna občina ter izhaja štirikrat na leto. Celoletna naročnina 60 Din. Kakor vse dosedanje številke je tudi ta lepo opremljena z mnogimi slikami.

Migun M. Pavčević: Kad se skine luga za jetine. Tiskara Slavka Seka. Samobor 1930.

Razori, list za odraslo mladino, november 1935/36. Urejuje Tone Gampar na Rakitju. List prinaša med drugim nedolgov poezem »Družina«; T. Sečlikarja obisk pri kiparju Fr. Kralju; P. Kunaverja »Škrivnostna pota Ljubljancev«; Dr. Humeka »Nekaj o smenjanju ploščevine«; Irma Scheligo pa piše »O narodni umetnosti«.

Politiški samost. I. I. sešitek 1. Izdaja v Sarajevu prof. Inž. Djordje Vidović. Izhaja dvakrat na mesec, celoletna naročnina 30 Din.

O N A Š E M N O V E M J E Z I K O V N E M Z A K O N I K U

I. KOSTIAL

Slovenski pravopis. Izdalo in založilo Znanstveno društvo. Ljubljana 1935. Po pravopisnih in pravorečnih načelih, ki jih je odobrila pravopisna komisija Znanstvenega društva v Ljubljani, sta izdajo priredila A. Breznik in F. Ramovš. Naklada pri Jsl. knjigarni v Ljubljani. Natisnila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Mala 8°. XXIV 300 str. (Cena 60 Din).

Težko smo pričakovali to knjigo. Zdaj, ko jo imamo, smo hvaležni dr. Ramovšu in dr. Brezniku pa njunim sodelavcem za veliki trud in njega plod Marsikaj, kar je bilo doslej raztreseno tu in tam je tukaj združeno v organsko celoto, ki nam bo služila za normo. Iz te knjige zveš — če še nisi vedel — da se reče slovenski n. pr. provincialen, (ne pa provincionalen, kar se bere po dnevnikih), cvetlica planika (ne planinka, kakor pišejo nekateri že kakih 30 let), bransa in revanša (ne pa -žal), delomrzen in delomrznež (ne delamržen), čreda, črepin(j)a, črevo žrebč — (ne pa zanikrno čeda, čepina, čeva, žebč),¹⁾ romani Dostojevskega (ne D-ijevi), Marku in Jenku (ne +kotuk dvigati in vzdigovati (ne dvigovati brez predpone), gospošček (ne hohštaplär), jačiti (ne jačati, kar pišejo šele od prevrata sem) grem počivat ali spat (ne: k počitku), popoln (ne: popolen!), pristoji nam (ne: pristoi!) in še mnogo drugega, kar je treba vedeti.

Le škoda, da je naglica povzročila precej nedoslednosti in napak. Na navedem le nekatere take primere:

Str. 213: reseda resignacija, resolucija, resonanca — toda str. 214: rezervat, +virati rezidenca, rezimirati rezoluten, rezultat. Zakaj tako?? Str. 234: start a 245: šport Oba angleška izraza sta prišla k nam preko Nemcev — in vendar ta razlika?! Besede latinskega izvora na -cija, -sija (= lat. -tio, -sio) so tu brez vidnega razloga različno naglašene: večina jih ima naglas na zlogu pred -ija nekatere pa na i: aneksija divizija eksplozija ekskurzija elizija fasija invazija i. dr. Iskal sem razlog našel pa nisem.

Na str. XIII bereš pravilo: »Pridevniki imen na -ov, imajo končnico -ovlji, n. pr. Čehovlje Crčice (snisal jih je Čehov)» Toda na str. 7 bereš: Andrejevlieve drame in na str. 25 Rusilovlieva ofenziva.

Oči besed sluga vodja vojvoda. Jama in Trdina so pridevniki samó slugov, vo-

djev, vojvodov, Jamov in Trdinov (str.: 227, 276, 277, 84 in 254): zakaj pa potem Senoin, Jehovin, Nemanjin, pašin, (poleg pašov)? »Pravopis« naglaša: svréola (10), toda glorióla (61). Prislovi: druge stopnje pridevnikov blag drag, jak, kratek, mehek (starejše: mekek) naj bi bili: blažje, draže, lače, krače meče — Zakaj eni enaki srednjemu spolu, drugi pa od krajje osnove?

Pridevniki iz imen dežel in otokov imajo le pripono -ski (bavarski 13, avstralski, avstrijski 10, asirski 9, indijski 75, italijanski 77 itd.); izjeme pa naj bi bile: bengaličen 15, lakoničen 109, in lesbičen 111.

Pri označevanju izgovorjave francoskih besed stoji za francoski u zdaj ü, zdaj i — čisto brez razloga: Musset — müsé (prav: müsê, t j z odprtim ali širokim, ne z zaprtim ali ozkim e); suiet — sižé (prav sižê!) dehut — debf, Jules — žúl, parvenu — parvenf, Dumas — dümä,...

V lat. besedah reproducira »Pravopis« izvirni s za prefiksom con — zdaj z glasom s, zdaj z: konserva, konservator, konsum²⁾ — ali konzistorij, konzola, konzorcij, konzul. Razlog?

Na str. 103, bereš: »Suha krajina, toda: Bela Krajina«. V obeh primerih je samostalniško občno (ne lastno) ime, torej = pokrajina!

Rodilnik Lesbosa (111) nasprotuje pravilu na str. XIII, da sklanjamo staroklas. imena po osnovi (= deblu), ki jo imajo v grščini ali latinščini. Po tem pravilu moramo sklanjati: z Lesba, na Lesbu. Na str. 114, nas uči dr. R. in dr. Br.: Ljubljaničini pritoki; na str. 75, pa stoji: »breg Ljublianice, ne: Ljubljaničin breg.« Kaj je torej pravilno? Da ni prav »Nilovi pritoki«, sklenamo iz oznake (str. 143): nilski pritoki (pritoki Nila). Usoliam se vprašati, kako se naj pravilno posloveni nadpis italijanske pesmi »Sulle sponde dell'Isonzo«: na bregu Soče ali na Sočinem bregu ali na na soškem bregu? Odgovora ni.

Za franc. c (pred e, i) in ss piše naša knjiga sicer navadno s (princesa, princesinja preko nemščine, prononsiran, lansirati, servís, rod. servísa; vendar pa na ljubo preprosti govorniki piše avanzirati, bazén; (pinceta je preko nemšk. Pinzette iz pincette). Z isto pravico bi se lahko vpeljal

²⁾ Konzumna društva vse Slovenije si morajo tudi nabaviti nove štampilje?

¹⁾ Izjeme: čez, češnja, čevlji — zakaj?

v knjižni jezik ljubljanski zaimek *kuá* = kaj (nastal iz *kogá*, ne iz fr. *quoi*).

Pisava violina poleg vijolice (274), fi-jakar poleg fiasko (56), idiom, idiot, glo-riola — poleg karfijola se opira nemara na to, da so besede, v katerih se piše *j*, že bolj udomačene od tistih brez *j*? Podobno: hiat (zev) poleg h-jacint, hyena.

Za pridevniški priimek Tolstoj³⁾ (252) se predpisuje, naj se sklanja kot samostalniki: rod. Tolstoja, pridevnik Tolstojev; pridevniški priimek Gorki pa (63,224) naj se sklanja kakor v ruščini: Gorkega. Tudi Trubeckoj naj se sklanja nenaravno: Trubeckoja (str. XIII, § 16)!

Besede tobolec, tobolček (= oselnik) ni v Pravopisu, pač pa mnogo drugih, manj znanih, ki imajo v sebi trdi *t*. Kako naj izgovarjamo naslov Malneričeve bibliografije »Tobolček«, s trdim ali s srednjim *l*om? Poleg besed shema, shematičen, shizma, shizmatik, sholastika, sholia (222) bereš šematizem (242) menda samo zato, ker tako izgovarjajo kancelisti in uradni slugi.⁴⁾ Z isto pravico bi se izgovarjalo tudi n. pr. bordeavks-vino — ali pa bog Cajz, ker ponrečni Nemci tako izgovarjajo namesto Zevs (Dzevs so govorili Grki) Nedosledna je pisava inštitut (76), štinendija, štukatura... poleg stanolič, statistika, statua, statut, stelaža... in pa speditár, specialist poleg špirit, šnecerijska... Pridevnik izrečen je enaka tvorba kakor obsežen, nedosežen, premožen, vprežni konj, zato bi se ne smela poleg njega priložiti neorganska oblika izrecen. — Ker pišemo, jačele, prišel, trpél, imél, oselnik... za preprosto jagouc, pršouc, trpouc, imouc, osounik in dr., moramo dosledno pisati tudi *kozéle* (ne *kozólec*, kot piše Pravonis na str. 103¹⁾). — saj; vemo, da je to zmanjšanka besede kozel. — Str. 111: legifon, toda legiónár (brez *j*) — razloga ni moči dognati. Nedoumno bo marsikomu, zakaj se naj piše skupaj: nadalje, naokoli, naposodo..., toda narazen: na pol.

Med velikim številom pridevnikov, izvedenih s pripono *-šnji* iz prislovov (včerajšnji, davišnji, takojšnji...), je tudi precejšnji, po Pr. pa precejšen. Obrazilo *-šen* se pa pritika samo pridevnikom in zaimekom: dobršen, enakšen, takšen, kakšen, nikogaršen.

Pisava prešušstvo (195) nasprotuje izsledku raziskovanja dr. Ramovša (Hist.

gram, II., 307-09), da je prava oblika prešestvo. — Z grškimi teminini na *-is*, ravnata Br. in R. različno: Artemida (9), apsida (8), toda Semiramis, Tetis, Baveis, Elis, rod. *-ide*. Vprašujem: ali se naj piše sifilida ali fem. sifilis (rod. *-ide*) ali — kar pogosto slišimo in beremo — mask. sifilis (rod. *-isa*)? Mediciner bodo zaman iskali rahitis, bronhitis, plevritis... Poleg semeniščnika (220), vseučiliščnika (231) in učiteljiščnika (258) naletiš na vojašnico (277), norišnico (145), sirotišnico (223), bolje sirotišče ali sirotnica in bolnišnico (21). Zakaj tako nedosledno? — Nosnik v franc. besedah je opisan pri večini primerov z znakom nad vokalom: na str. 6 pa stoji (v oklepajih) napačno *ampér*.

Popolnoma zanemarjen je franc. nosnik v besedah: abonmá (3), apartmá (7), departmá (41), aranžmá (8). — v roditelniku *-ája*.

Cudno postopata gg. prireditelja z imeni rimskih cesarjev. Tu beremo: Diokleciján (43), Oktávian (157), Hádrian (68, pod njim pa hadriján = koper!), Justiniján (88) — torej dvema je ostal latinski naglas, dva sta dobila pa nemškega: dva se pišeta z *j*em, dva brez *j*a. Beseda drogerist (49) je utopija (droge prodaja drogiti!). Laške besede na *-o* se v Pr. vse sklanjajo (libreto, nikolo, studio, Romeo — romanca, D. mea —, mot(t)o, kilo, intermezzo) — samo fiasco (= neuspeh) se ne sklanja, arnjati! In vendar se piše splošno »po fiasku« in »radi fiaska«! — Dasi so vsi samostalniki na *-ščak* in *-ščina* izvedeni iz pridevnikov na *-ski*, se nam vendar predpisuje, naj govorimo in pišemo graščak, graščina (brez *j*a), čeprav je pridevnik le *grajski*!

»Dvoje, troje govedo« (64) mi je nedoumno. Saj ne govorimo »dvoje, troje tele, prase, pišče, dete, jagnje...« — Na str. 73. se nam prevaja »fixe Idee« s slov. izrazom »uprta misel«. Kdo bi to razumel?

D a l j e

³⁾ Med svetovno vojno sem se pogovarjal v Innsbrucku s pruskimi častniki in izobraženimi vojaki, ki so pravilno izgovarjali Talstój (skoraj Tavstój), Slovenci pa govorimo napačno Tólstoj.

⁴⁾ Ne vemo, ali je Pravopis za *ishias* ali je vulg. *išias*.

DNEVA NE DOVE NOBENA PRATKA

Iz Bohinja je prišla vest, da je iznenada prestopil bregove tega življenja slikar Tine Hodnik. Še prav mlad, komaj 38 let je dokončal, ne da bi povedal vsega, kar je še kličlo v njegovi mladi planinski naravi. Bil je pravi Bohinjec, ves v planinah, v katerih se je do kraja izživljal. Prvi je bil med našimi slikarji, ki je vse svoje žitje posvetil Julijskim planinam. Zaprav je bil kljub vsem nevšečnostim in samoti v skritem bohinjskem kotu nenavadno delaven. Pogostokrat je razstavljal v Ljubljani, ko je prišel 1925, z zagrebske akademije, tudi kolektivno v umetnostnem paviljonu. Na vseh tujakoprometnih razstavah je sodeloval s svojimi planinskimi motivi, ki so mu vsikdar bili za neizčrpen vir lepote.

Svojemu umetniškemu delu je dobil trdne temelje v strogi šoli prof. Alojzija Repiča na kiparskem oddelku tehniške srednje šole, ki ga je dokončal že pred vojno. Do 1923. je slikal po bohinjskih hribih, nakar se je dve leti spopolnjeval v Zagrebu pri Kovačiču in Vanki, od koder se je pa vrnil, kakršen je prišel. Preveč je bil zrasel s planinami, da bi mu na akademiji mogli uničiti njegovo samobitnost. Bil je hribovec v pravem pomenu besede, česar tudi niso prikrivale njegove slike, ki vse očitujejo neko trdoto, robatost in primitivnost v izrazu, nikakor ne na škodo umetniških vrednot.

Vse svoje življenje je imel Hodnik prav malo, še boljše nič stikov z našo uradno umetnostjo in njenimi predstavitelji. Odtujeno od vsega tega je živel med svojimi Bohinjcji. Pred leti si je ob jezeru zgradil male hišico, za streho sebi in svojemu delu. V mestu so kaj malo vedeli o njem, hribolazci pa so ga pogosto srečavali v planinah, najsi bo v poletju ali zimi, ko je na platno priklepal čudovita nastrojenja mogčnega skalovja naših gora.

Četudi je zgodaj odšel, je svoje življenje bogato izpolnil. Nešteto je njegovih del, ki jim je šele njegova smrt postavila lepšo ceno.

Tine Hodnik, slikar, pesnik naših planin, bohem, idealist vseskozi, ki so mu bile materialne dobrine deveta briga, ima v slovenaki upodabljaljoči umetnosti za vselej ohranjeno svoje pomembno delo.

Fr. Skodlar

F I L A T E L I J A

Nové známke

Avstrija: Letošnje známke za zimsko počitni, ki smo jih že omenili, so izšle v nakladu 70.000 serij. Enako naklado bodo imele posebne dobrodelne známke s slikami avstrijskih vojskovedov. Nové najvišje vrednosti po 3,5 in 10 šillingov z Doufussovo sliko bodo kmalu izšle.

Grčija: Za postarek krejta so napovedali posebne známke. Izšla pa je v zadnjem času nova frankovna známka po 4 drahme ter dve portovni známki po 50 in 100 drahem.

Italija: Za Bellinijevu stoletnico je izšla spet druga vrsta známek po osnutkih prof. Kondinija in sicer frankovne známke po 20 centesimov (rozasta), po 30 centesimov (rjava), po 50 centesimov (svetlo vialasta) in 1.25 lire (modra), vse z Bellinijevu doprsko sliko, po 1.75 lire + 1 lro z Bellinijevu planino, po 2.75 lire + 2 lri (zelenkasta) z Bellinijevu hišo. Nadalje so izšle spominske letalske známke po 25 cent. (okér), 50 cent. (sepra), 60 cent. (kamnin), vse s sliko angela a harjo, po 1 lro + 1 lro (škriano rdeča) s sliko kerubina z violino in 5 lri + 2 lri (zelena) z gorsko pokrajino.

Rusija: Za 60 letnico predsednika centralne eksekucije M. F. Katinaja so izšle štiri známke a slavljencevo sliko. Za 20 letnico smrti Postega so izšle tri známke z njegovo sliko. Prav tako bo ruska pošta praznovala spomin ruskih revolucionarjev Frouzena, Baumanna in Kirova s tremi posebnimi známkami.

Francija: Pošta uprava bo izdala dve novi známki. Známa za 75 centimov bo kazala sliko slavnega slikarja in bakroreza Jacquesa Callotja (1598—1635), posebna letalska známka po 3 franke pa bo imela razgled na Pariz.

Češkoslovaška: Prihodnje leto bodo izšle nove časopisne in letalske známke.

Portugalska: Pošta uprava propagandne známko za 6+4 cente a sliko sence treh letal na zemljevidu.

Portugalska: Za Rdeči križ je Portugalska pretiskala Carnoensove známke po 25, 40 in 50 centavov ter 1, 2 in 20 eskudov. Známe imajo pretisk »Cruz Vermelho Poste Franco 1936« in so že v pro. metu.

Ekuador: Kolek za 10 centov je dobil pretisk »Postale« in bo veljal zdaj kot frankovna známka. Pretisk je v diagonal.

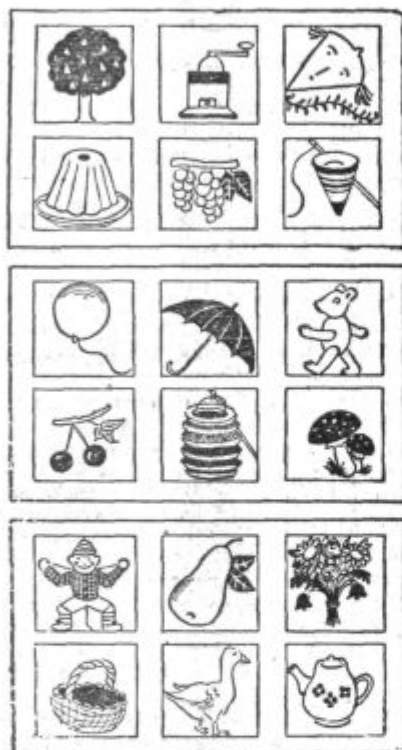
Estonska: V kratkem bodo izšle posebne známke s slikami vseh dosedanjih estonskih predsednikov. Napovedane so vrednosti po 1, 2, 5, 6, 50, 20 in 50 santimov.

Angleški Maroko: Angleška známka po 1½ penija v novem tisku in po 2½ šilinga sta dobili pretisk »15 centimes« in »3 Francs«.

ČLOVEK IN DOM

VESELA OTROŠKA TOMBOLA V SLIKAH

Dolgi zasneženi zimski večeri so tu. Ob štirih je že mrak in zgodaj je treba prižgati luči. Počasi se vlečejo ure od popoldanske južine do večerje. Pa tudi takoj po večerji ni mogoče otrok spraviti v posteljo, kajti noč je sicer predolga.

Oni otroci, ki obiskujejo že šolo, izpolnjujejo čas z učenjem izdelovanjem šolskih nalog in branjem, toda po vsem tem jim je treba tudi nekoliko razvedrila, zabave in igre.

Zabavna in obenem vzgojna je vesela otroška tombola v slikah. Udeležujejo se je lahko že triletni otroci. Poseben čar ima ta igra, ker je v zabavnih slikah in pa ker si jo večji otroci lahko sami naredijo in zrišejo ali pa jim jo naredi očka ali mamica. Vse je zelo zabavno. Za to ne potrebujemo drugega, kot nekaj pol risalnega papirja, barvnih svinčnikov ali vodenih barv, ravnilo in škarje in pa še nekoliko živahne domišljije in spretnosti v risanju.

Iz risalnega papirja naredimo osem enako velikih tablic. Na vsako zarišemo

z ravnilom po šest enako velikih pravokotov. V vsak pravokot narišemo po eno sliko (figuro) in jo poslikamo z živimi barvami. Ko imamo osem tablic gotovih, naredimo prav tako iz risalnega papirja 48 tako velikih tablic, kakor so poslikani pravokoti na velikih tablicah. Na vsako teh malih tablic prerišemo in nato poslikamo po eno sliko, kakor jih imamo na velikih tablicah. To so namreč igralne karte za našo tombolo. Igre se udeležujejo lahko največ po osem otrok ali oseb. Vsak dobi po eno veliko tablico. Če so le štirje igralci, tedaj dobi vsak po dve tablici, ki jih položi predse na mizo. Eden izmed otrok začne igro s tem, da dvigne po eno izmed malih kartic, ki leže na kupu na robe obrnjene na mizo in pokaže, odnosno pove, kaj predstavlja slika. Vsak pregleda, ima li na svoji tablici dotično sliko, kdor jo ima, dobi kartico in pokrije z njo svojo sliko na tablici. Kdor prvi pokrije svojo tablico z malimi karticami, je igro dobil.

Dobitki so jabolka, suhe hruške, fige, orehi itd. Razume se da naredimo za velike tablice tudi primerno mapo in za male kartice škatlico, kjer je igra shranjena.

Vesela otroška tombola je kaj prikladno in obenem ceneno a lepo darilce za božič.

—u

PRAKTIČNE NOVOTE

Oblike barometrov

Barometri in termometri v naših stanovanjih se bodo morali prilagoditi svoji okolici. Veliki rezljani leseni okvirji teh instrumentov niso več po našem okusu. Glad-

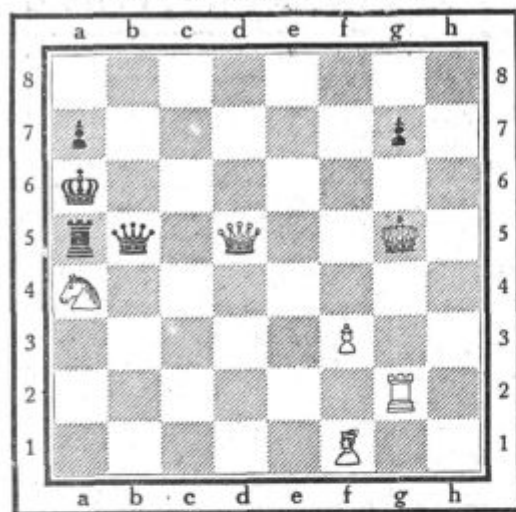

ke, okrogle ali oglate plošče, na katerih je pritrjen sam instrument, se dosti bolj prilagajajo modernemu pohištvu. Zaradi skromnejše opreme ne kažejo instrumenti prav nič manj točno, rajši še narobe, ker se škodljivi prah ne more nabirati na njih.

PROBLEM 141

W. Baron Holzhausen (†)
Deutsches Wochenschach 1904

Mat v dveh potezah

Rešitev problema 140

1. Dg1—g5, Sd5—e7 (a). 2. d7xe8 mat.
1... Sd5—e7 (b). 2. d7xe8 mat.
1... Ke7 (c). 2. dxe8 mat. 1... Kc7 (d).
2. dxe8 mat.

ZA BISTRE GLAVE

187

Kopači

Na nekem trgu dela osem kopačev povprečno 20 dni na mesec, če upoštevamo, da ob nedeljah, praznikih in deževnih dneh počivajo. Koliko časa potrebujejo ti delavci da izkopljejo 1200 kubičnih metrov zemlje pri osemurnem delovniku in 3,3 kubičnih metrov izkopane zemlje na delavca in dan?

188

Nezgoda na mostu

Preko nekega mosta gre vodni jarek. Poleg njega je toliko prostora, da more pešec čez most. Nekomu pešcu spodrsne in pade sredi mosta v jarek. Ali se je obtežba mosta s tem kaj spremenila?

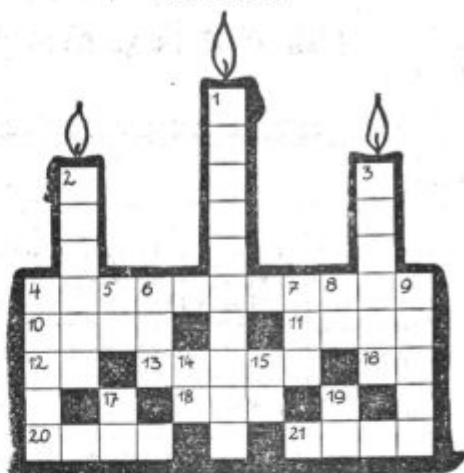
Rešitev k št. 186

(Rodovnik)

Družina sestoji iz devetih oseb, namreč iz pradede, njegove žene, njino sina z ženo, treh otrok te dvojice, med katerimi je poročen sin z ženo, ki imata spet sina.

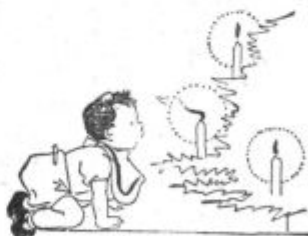
BOŽIČNA KRIZALJKA

Crassus

Vodoravno: 4. perotničica, 10. prvi človek, 11. osinjak, 12. predlog, 13. enkrat (prekmursko), 16. glagol z nikalnico spojen, 18. največji švicarski dotok Rena, 20. vlaga, voda, 21. glavno mesto abesinske pokrajine Tigre.

Navpik: 1. kokošar, 2. božični pohod od hiše do hiše, 3. svetla tekočina eterskega duha, ki služi za pogon, 4. brazda, 5. veznik, 6. kupi (lat. od »emere«). 7. trup, klada, 8. staro mesto ob Evfratu, danes Hit imenovano, 9. napev, popevka, 17. črta, okoli katere se telo vrtil, 19. člen, član, družabnik.

TOLAŽBA

Med vojno so vojnaštvo in duhovniki spremljali iz Ljubljane proti strelišču nekaj mož, obsojenih radi vohunstva. Med temi nesrečneži je bil tudi znani P—č. Duhovnik mu je prigovarjal: »Kako grdo blato, kakšen dež je danes. Veseli bodite, da se vam ne bo treba vračati. Ali jaz, jaz...«

UREDNIK IVAN PODRŽAJ — TELEFON ŠT. 3126 — UREDNIŠTVO NACELNO
NE VRAČA ROKOPISOV — IZDAJA ZA KONZORCIJ ADOLF RIBNIKAR —
TISKAR NARODNA TISKARNA V LJUBLJANI, PREDSTAVNIK FRAN JEZERSEK
uredništvo in uprava v Ljubljani, Knafljeva ulica 5 — Mesečna naročnina Din 4.—,
po raznašalcih dostavljena Din 5.—